

EduInspire-An International E-Journal

An International Peer Reviewed and Referred Journal (www.ctegujarat.org)
Council for Teacher Education Foundation (CTEF, Gujarat Chapter)

Patron: Prof. R. G. Kothari

Chief Editor: Prof. Jignesh B. Patel

Email:- Mo. 9429429550 ctefeduinspire@gmail.com

वसुधैव कुटुंबकमचे महत्त्व

प्रा.नंदकिशोर मोतीराम गवई

यशवंतराव चव्हाण शिक्षण महाविद्यालय मंगरूळपीर जि. वाशिम

प्रस्तावना

जगातील बहुतेक जुन्या संस्कृती मृतावस्थेत आहेत, परंतु भारताने आपला सांस्कृतिक वारसा जपला आहे, विकसित केला आहे आणि समृद्ध केला आहे. विविधतेमध्ये एकता, अहिंसा आणि सहिष्णुतेच्या भावनेने याने तिला जगातील सर्वात जुन्या संस्कृतींपैकी एक बनवले आहे. त्यात 'वसुधैव कुटुंबकम' (जग एक कुटुंब आहे) आणि 'सर्व धर्म शक्य' (सर्व धर्मांसाठी समान आदर) या प्राचीन संकल्पना आहेत. वसुधैवकाकुटुंबकम वैदिक काळापासून राष्ट्राचे मार्गदर्शन करत आले आहे आणि भारताला अजूनही जगाचा आध्यात्मिक नेता मानले जाते.

अर्थ : हा एक संस्कृत वाक्यांश आहे ज्याचा अर्थ असा आहे की संपूर्ण पृथ्वी एक कुटुंब आहे. पहिला शब्द तीन संस्कृत शब्दांपासून बनलेला आहे - वसुध, एव आणि कुटुंबकम. वसुध म्हणजे पृथ्वी, एव म्हणजे जोर देणे आणि कुटुंबकम म्हणजे कुटुंब. याचा अर्थ असा की संपूर्ण पृथ्वी फक्त एक कुटुंब आहे

योग आणि ध्यानाची भूमिका : प्राचीन भारतात, वेद आणि उपनिषदांचे ऋषी, गूढवादी आणि बौद्ध यांनी संपूर्ण जगाच्या लोकांना परस्पर प्रेम, विश्वास आणि मैत्रीच्या समान धाग्यात बांधण्याचे स्वप्न पाहिले आहे. प्राचीन भारतात त्यांनी हे मोठ्या प्रमाणात साध्य केले आहे. हे केवळ योग आणि ध्यानाद्वारे शक्य झाले. आणि हे व्यासपीठ सोपे, सुरक्षित आणि विस्तारित होते. आणि संपूर्ण व्यवस्था शाश्वत होती. त्यांनी या स्वप्नाला वसुधिव कुटुंबकम असे संबोधले आहे. आम्हाला हे लक्षात घेण्यास आनंद होत आहे की संयुक्त राष्ट्रांच्या महासभेने १७७ देशांच्या सह-प्रायोजकांसह २१ जून हा आंतरराष्ट्रीय योग दिन म्हणून साजरा करण्याचा ठराव स्वीकारला.

वसुधैव कुटुंबकमचे महत्त्व : जेव्हा संपूर्ण जग एक कुटुंब बनेल तेव्हा जगातील बहुतेक समस्या नाहीशा होतील. आई कुटुंबातील सर्व सदस्यांच्या हितासाठी घर कसे चालवते? प्रत्येक सदस्याच्या किमान गरजा पूर्ण करणे हे जगभरातील सरकारे आणि संघटनांचे ब्रीदवाक्य असेल. मानवी जीवनाचा अर्थ तेव्हाच असतो जेव्हा ते इतरांच्या सेवेसाठी वापरले जाते. याला समर्थन देणाऱ्या दोन केंद्रीय संकल्पना आहेत. एक म्हणजे "दरिद्रो नारायणह" (देव निराधारांमध्ये आहे) आणि दुसरी म्हणजे "मानव सेवा म्हणजे माधव सेवा" (माणसाची सेवा करणे म्हणजे देवाची सेवा करणे) ही संकल्पना. मानवाची निर्मिती करताना, देवाला मानवजातीसाठी खूप आशा आहेत. त्याने त्यांना बुद्धी दिली आणि वैयक्तिक जबाबदारीची आवश्यकता लादली. तो कदाचित त्याच्या निर्णयांमध्ये निराश झाला असेल.

वसुधिव कुटुंबकम स्थापनेतील प्रमुख घटक

१) जागतिक शांतता प्रकल्पांचे आयोजन - कला आणि संस्कृतीद्वारे आपण मानवजातीच्या कल्याणाची आवड जगभर पसरवू - भारतातील महाकुंभमेळासारखे सर्वात मोठे तीर्थयात्रा उत्सव. बहुआयामी विकासाला प्रोत्साहन देण्यास सुरुवात करण्यासाठी जागतिक स्वारस्य, जर नाही तर किमान स्थानिक हितसंबंध. जेव्हा मूलभूत गरजा पूर्ण होत नाहीत, जेव्हा जगण्याची परिस्थिती गरिबीच्या रेषेखाली असते तेव्हा नागरिकत्व अपूर्ण असते. या गरजा सोडवणे ही योग्य सरकारची हमी आहे, हे वचनबद्ध

व्यावसायिकांकडून देखील प्रतिबिंबित होते आणि ते एकता आणि जर तुम्हाला गरज असेल तर मी देखील आहे याची पुष्टी करते, कारण "संपूर्ण जग एक कुटुंब आहे.

स्थानिक तसेच जागतिक सुसंवादासाठी तरुणांना वसुधैव कुटुंबकम् (संपूर्ण जग माझे कुटुंब आहे) या तत्वज्ञानाकडे प्रेरित केले जाऊ शकते. वसुधैव कुटुंबकम् - जग फक्त एक कुटुंब आहे - शांतीची संस्कृती आणि जागतिक नागरिकत्व ही संकल्पना मानवी जीवनाच्या सर्व पैलूंमध्ये समाविष्ट केली पाहिजे.

जगभरातील इतर लोक आणि संस्कृतींबद्दल चांगल्या प्रकारे समजून घेण्यास मदत करण्यासाठी शांती संग्रहालये आणि शांती गॅलरी तयार करण्याची गरज आहे. शांती उत्सव आणि शांती रॅलींचे आयोजन - शांती चळवळीत एक नियमित वैशिष्ट्य बनले आहे. आत्मकेंद्रित विचारसरणीपासून ते जगाला एक कुटुंब मानण्याकडे - वसुधैव कुटुंबकम् - या पाश्चात्य लोकशाही संकल्पनेपासून ते - "मानवाचे प्रतिष्ठा" या भारतीय लोकशाही संकल्पनेपर्यंत आणि "सर्वात योग्य व्यक्तीचे अस्तित्व" या संकल्पनेपासून ते - "सर्वात कमकुवत व्यक्तीचे अस्तित्व" या संकल्पनेपर्यंत - आमूलाग्र बदल करण्याची आवश्यकता आहे. त्याग आणि वाटणीचे गुण माणसाच्या स्वभावावर प्रबळ असले पाहिजेत. सेवा-केंद्रित क्रियाकलाप - दैवी आणि समाजासाठी उपयुक्त बनतो तर व्यापार-केंद्रित क्रियाकलाप - आसुरी आणि समाजासाठी हानिकारक बनतो. समाजात आध्यात्मिक वातावरणाची आवश्यकता आहे. आध्यात्मिक व्यक्तीने कोणत्याही धर्माचा असो - शब्दाच्या खऱ्या अर्थाने करुणा, समाधान, दान, क्षमा, सत्यता, सौम्यता, साधेपणा, शुद्धता, त्याग, वाटणी, समुदायाची सेवा आणि देव आणि त्याची निर्मिती, निसर्ग यांच्यावरील प्रेम हे गुण प्रदर्शित केले पाहिजेत. हे सांगणे सोपे आहे. आध्यात्मिक स्वभाव प्राप्त करण्यासाठी इच्छा - आणि प्रयत्न जोपासले पाहिजेत. योग पद्धतीजीवन जगणे किंवा योगवाद ही निसर्गाशी सुसंगत राहून आणि संपूर्ण मानवजातीच्या काळजीने जगण्याची कला आहे. अभ्यासक्रमातील सेवेचा घटक मानवजातीची सेवा हीच सेवा आहे अभ्यासक्रम शिक्षक आणि विद्यार्थ्यांना पुरेशी संधी प्रदान करतो तेव्हाच देवाची सेवा कृतीत आणता येते. म्हणून, सामाजिक सेवेच्या आयामाचा घटक शालेय अभ्यासक्रमात समाविष्ट केला पाहिजे जेणेकरून विद्यार्थ्यांना जीवनातील आव्हानांचा प्रत्यक्ष अनुभव घेता येईल, समाजाला वेळोवेळी येणाऱ्या संकटांना आणि आव्हानांना प्रतिसाद देण्यासाठी गंभीर विश्लेषण फॅकल्टी विकसित करता येईल. जागरूक जागतिक कॉर्पोरेट नागरिकांना सामाजिक जबाबदारी जगात, समाजात आणि मानवजातीत इतरांना काहीतरी परत देण्याची आणि मदत करण्याची इच्छा असते. मानवी स्वरूपात अस्तित्वासाठी आवश्यक असलेल्या किमान मूलभूत गोष्टी लोकांकडे असाव्यात. सर्व अजेंडा आणि प्राधान्यापैकी, हा मानवी कोण वगळला जाऊ नये. कॉर्पोरेट सामाजिक जबाबदारी कार्यक्रम आणि परोपकाराद्वारे कॉर्पोरेशन, समाजाला मोठ्या प्रमाणात फायदेशीर ठरणाऱ्या उपक्रम राबवून फरक करू शकतात. अशा प्रकारे, वसुधैव कुटुंबकमच्या तत्वज्ञानात सांगितल्याप्रमाणे इतरांच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी मानवी भावना परिष्कृत केल्या जातात. भारताच्या संविधानाच्या कलम ५१ द्वारे जागतिक शांती: जगात असंख्य व्यक्ती किंवा संघटना आहेत जे जागतिक शांती आणि जागतिक एकतेचा पुरस्कार करतात. परंतु भारताचे संविधान हे एक अद्वितीय लिखित दस्तऐवज आहे जे जागतिक शांती आणि जागतिक एकतेचे आवाहन करते. आपले पूर्वज जागतिक शांती आणि जागतिक एकतेचा पुरस्कार करण्यासाठी महान दूरदर्शी होते. म्हणूनच, त्यांनी भारताच्या संविधानात कलम ५१ समाविष्ट केले जेणेकरून सरकारला 'वसुधैव कुटुंबकम्' या आपल्या प्राचीन श्रद्धेच्या भावनेनुसार मानवजातीच्या एकतेसाठी काम करण्याचे आदेश दिले जातील. भारतीय संविधानाच्या या कलमापासून प्रेरणा घेत आमची शाळा जागतिक संसद आणि जागतिक सरकारच्या स्थापनेसाठी जागतिक मत निर्माण करण्याचा प्रयत्न करीत आहे जेणेकरून संपूर्ण जग एक देश बनेल आणि मानवजात त्याचे नागरिक बनेल.

वैश्विक मानवी मूल्यांचे आचरण करणे

घरातील परिस्थितीत मानवी मूल्ये लागू करू इच्छिणाऱ्या पालकांसाठीही या संक्षिप्त व्याख्या उपयुक्त आहेत. शिक्षक आणि पालक दोघेही मुलांना मानवी मूल्ये प्रदान करण्यासाठी एकत्र काम करत असल्याने - एका सुदृढ नैतिक तत्वज्ञानाची चौकट, उपचार आणि वैयक्तिक विकासाच्या संधी मोठ्या प्रमाणात वाढतात. दैनंदिन जीवनात मानवी मूल्ये आचरणात आणण्याचा प्रयत्न करताना, विद्यार्थ्यांना खालील उद्दिष्टांद्वारे मार्गदर्शन केले जाईल.

प्रेम : सर्वांवर निःशर्त प्रेम करणे. "शेजाऱ्यांवर प्रेम करा" हे बायबलमधील वाक्य खूप संबंधित आहे. आपल्या पर्यावरणाची, एकमेकांची आणि स्वतःची काळजी घेण्यासाठी करुणा, दया, उदारता आणि महानता विकसित करणे. सत्य स्वच्छ आणि स्पष्ट विवेकाने सत्य आणि आत्मविश्वासाने बोलणे आणि वागणे. ज्ञान, तर्कशक्ती, अंतर्ज्ञान आणि चौकशीची भावना विकसित करणे. सर्व सृष्टीची एकता आणि सर्व धर्मांमधील सत्य समजून घेणे. शांती स्व-सन्मान, एकाग्रता, आंतरिक समाधान आणि शांतता विकसित करणे. आपल्या वर्तनाबद्दल त्यांच्या रचनात्मक अभिप्रायासह इतरांच्या योगदानाचे कौतुक करणे. क्षमा, संयम, सहनशीलता आणि आत्म-नियंत्रण विकसित करणे. योग्य आचरण कायदानुसार आणि स्वतःच्या विवेकानुसार चांगल्या गोष्टी स्वीकारणे आणि वाईट गोष्टी नाकारणे. पालक, शिक्षक आणि वडीलधाऱ्यांबद्दल आदर विकसित करणे आणि स्वतःच्या कृतींची जबाबदारी स्वीकारणे. स्वतःवर अवलंबून राहणे, पुढाकार घेणे आणि आपण जे काही प्रयत्न करतो ते सर्वोत्तम करणे.

अहिंसा : विचारात, शब्दात इतरांना हानी पोहोचवू नये. आणि कृती सर्व सजीव प्राण्यांबद्दल, संपूर्ण निसर्गाबद्दल आदर आणि काळजी विकसित करणे आणि निःस्वार्थ सेवेच्या कृतींमध्ये सहभागी होणे. इतरांबद्दल सहनशीलता आणि सहिष्णुता आचरणात आणणे.

विश्वासूपणा : इतरांसोबत वाटून घेण्याच्या तत्वज्ञानाने भारताला एक अद्वितीय तत्वज्ञान दिले ज्यामध्ये संपूर्ण जगाला एक कुटुंब मानले जाते. हे वसुधैव कुटुंबकम(संपूर्ण पृथ्वी एक कुटुंब आहे)या वाक्यांशात अमर आहे. आपल्या हयातीत, महात्मा गांधींनी हे तत्व मांडले.

विविध मोहिमांद्वारे जगभरात आध्यात्मिक कार्यांचा विस्तार. : चिन्मयंद मिशन हे वैश्विक बंधुत्वाचे एक जिवंत उदाहरण आहे. हे अभियान जागतिक कुटुंबाचे आदर्श मॉडेल प्रदर्शित करत आहे, जिथे जात, पंथ, धर्म किंवा लिंग काहीही असले तरी सर्वांना मानव म्हणून वागवले जाते. ही एक जागतिक स्तरावरील सामाजिक-आध्यात्मिक आणि धर्मादाय संस्था आहे. आम्ही एकाच कुटुंबाची संकल्पना उपदेश करतो आणि आचरणात आणतो. मानवी संबंधांमध्ये सुसंवाद निर्माण करण्यासाठी हे अभियान आपल्या सामान्य वारशाच्या सामायिक आणि संचित ज्ञानावर आधारित आहे.

इतर देशांमध्ये वसुधैव कुटुंबकम : जगभरातील लोकांसह आधुनिक जगातील सर्वात बहुलवादी समाजांपैकी एक. कॅनडासारखे पाश्चात्य देश देशातील सांस्कृतिक विविधता प्रतिबिंबित करतात, जे वसुधैव कुटुंबकमचे उपदेश आणि उद्दिष्ट आहे. कॅनडा व्यतिरिक्त, बहुसांस्कृतिक संकल्पनेचे व्यापकपणे पालन करणारे आणि स्वीकारणारे इतर देश आहेत. ऑस्ट्रेलिया, सिंगापूर, मलेशिया, फिलीपिन्स, युनायटेड स्टेट्स, दक्षिण कोरिया, बल्गेरिया आणि भारत. अलिकडेच भारत आणि फिनलंडमध्ये, वसुधैव कुटुंबकम संघटनांची स्थापना झाली आहे. वसुधैव कुटुंबकम उपक्रम जागतिक सामाजिक मंचाशी सक्रियपणे सहभागी होतो. प्रत्यक्षात, याचा अर्थ स्थानिक, राष्ट्रीय, प्रादेशिक आणि जागतिक सामाजिक मंचांमध्ये कार्यक्रमांचे आयोजक आणि माहिती एजन्सी म्हणून सहभागी होणे असा होतो.

निष्कर्ष : २० व्या शतकातील ब्रिटिश इतिहासकार टोयन्बी यांच्या शब्दात, "विज्ञान आणि तंत्रज्ञान हे माणसाचे उल्लेखनीय यश आहे, परंतु मानवी संबंध हे एक उल्लेखनीय अपयश आहे. मानवी नियंत्रणाबाहेरील तंत्रज्ञान हे मानवजातीसमोरील सर्वात गंभीर धोक्यांपैकी एक आहे. जेव्हा तंत्रज्ञानाचे ज्ञान चुकीच्या पद्धतीने वापरले जाते तेव्हा ते मानवजातीला गंभीर धक्का देते.

EduInspire-An International E-Journal

An International Peer Reviewed and Referred Journal (www.ctegujarat.org)
 Council for Teacher Education Foundation (CTEF, Gujarat Chapter) Email:- ctefeduinspire@gmail.com

नीतिमत्ता आणि मानवी मूल्ये अशा शापांवर उपचार करतात. शांतीची सुरुवात व्यक्तीपासून, घरापासून झाली पाहिजे आणि ती समाजात आणि नंतर जगात गेली पाहिजे. जागतिक शांतता प्राप्त करण्यासाठी प्रत्येक व्यक्तीने प्रथम आंतरिक शांती प्राप्त केली पाहिजे. जेव्हा तुम्ही द्वेष, संशय आणि भीतीने भरलेले असता तेव्हा आंतरिक शांती प्राप्त करणे अशक्य आहे. खरी शांती आंतरिक शांतीतूनच आली पाहिजे. इतरांची काळजी घेणे ही तुमच्या स्वतःच्या आनंदाची भविष्याची सर्वोत्तम हमी आहे.

संदर्भ

दासवैकालिका, 1.1, धम्मो ममगला मुक्तिथम् अहिंसा समजो तवो।

श्री श्री रविशंकर—www.vasudhaivakutumbakam.com.

उदार चरितम् तू वसुधैव कुटुंबकम्।

सर्वे भवन्तु सुखिनाः सर्वे भवन्तु निरामया.

